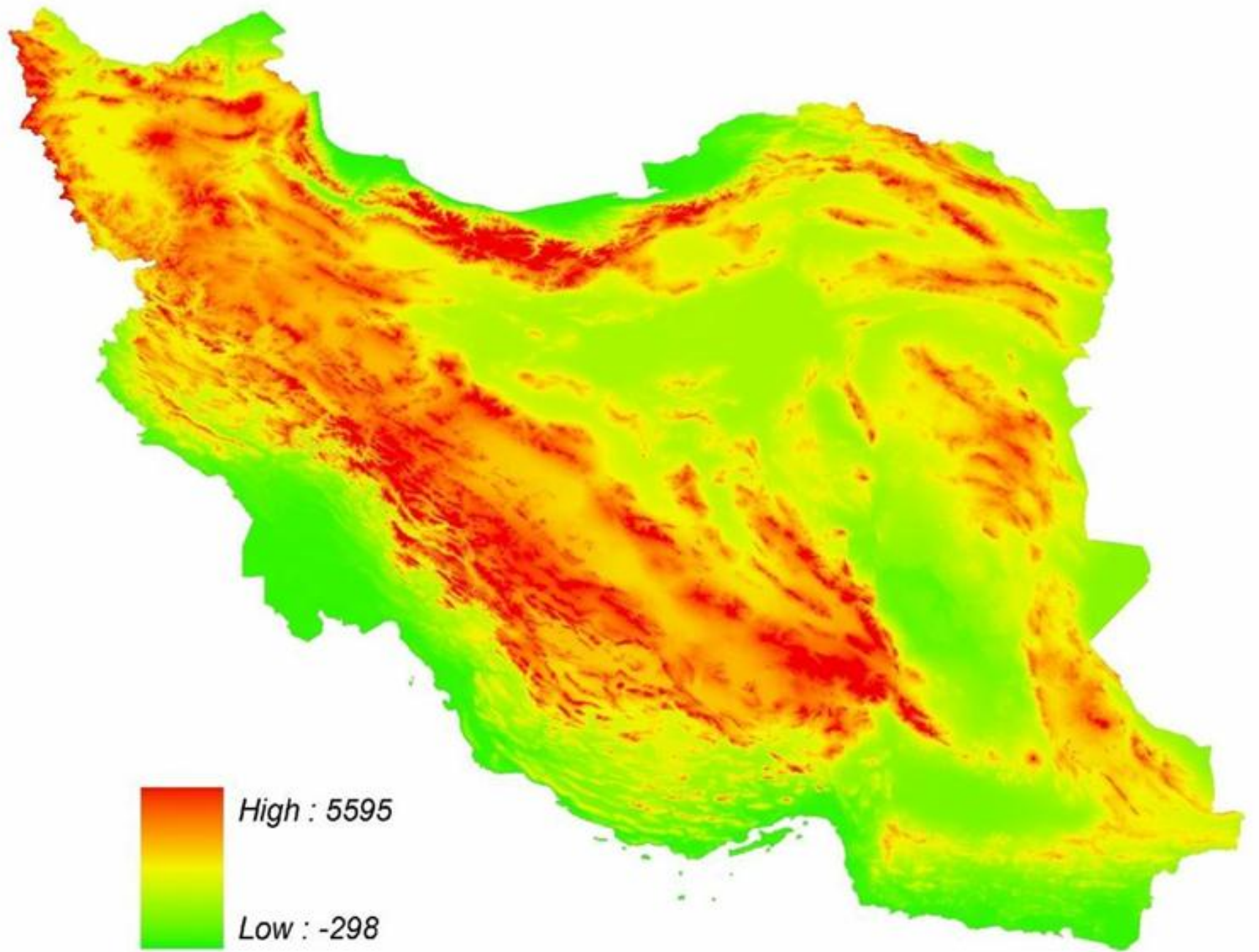

درس ۴

ناهمواری های ایران

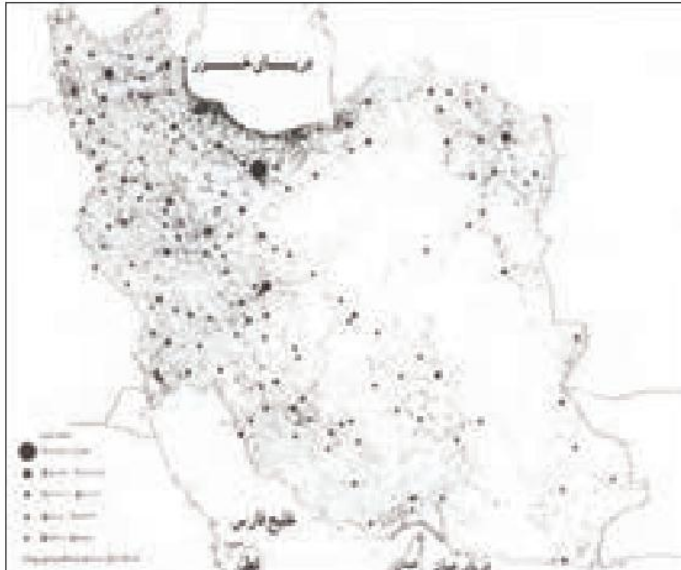
ارتباط پراکندگی
شهرها و روستاهای
ایران با ناهمواری
ها

در سرزمین ما، روستاها و شهرهای بسیاری هست؛ اما پراکندگی آنها در همه جای کشور **یکسان نیست**. از دشت های نسبتاً هموار داخلی تا جلگه های سرسبز سواحل دریای خزر و از کوه های البرز تا زاگرس و جلگه های ساحلی خلیج فارس و دریای عمان، شهرها و روستا های زیادی استقرار یافته است. تعداد این آبادی ها در **مناطق پایکوهی بیشتر**، و جمعیت در آنها متراکم تر است.

در نقشه های زیر، پراکندگی کوهستان ها و جلگه ها را با پراکندگی جمعیت کشور در نواحی شهری با هم مقایسه کنید. به نظر میرسد بین **ناهمواری ها و تراکم جمعیت، ارتباط نزدیکی هست؛ چرا؟**

چرا پراکندگی جمعیت در نواحی مختلف کشور متفاوت است؟

در مجاور نواحی کوهستانی کشورمانند البرز و زاگرس به دلیل وجود شرایط مناسب طبیعی جمعیت بیش تری زندگی می کنند.

نقشه تراکم جمعیت ایران در نواحی شهری

نقشه ناهمواری های ایران

اهمیت ناهمواری ها

اهمیت مطالعه
ناهمواری ها

با شناسایی و مطالعه ناهمواری های کنونی کشور و سرگذشت تغییرات آنها میتوانیم برای آینده، برنامه ریزی دقیق تری داشته باشیم.

پراکندگی
جغرافیایی نواحی
کوهستانی کشور

بخش زیادی از سرزمین ما را نواحی مرتفع و کوهستانی تشکیل می دهد. اگرچه ارتفاع کوه ها در بعضی جاها کم تر و در برخی مناطق بیشتر است؛ به نظر می رسد کوه ها، نواحی شمالی، شمال غربی، غربی، شرق و نواحی پراکنده ای از مرکز کشور را دربر گرفته است.

تأثیر ناهمواری
های
کشور بر زندگی
مردم

این ناهمواری ها گاه در طول تاریخ، مانع ورود مهاجمان به سرزمین ما شده، و علاوه بر آن در تشکیل اجتماعات انسانی و نوع زندگی مردم بسیار تأثیر گذار بوده است.

در حد فاصل مناطق کوهستانی و گاه در درون کوهستان ها، دشت ها واقع شده است. دشت ها محل های مناسبی برای فعالیت های کشاورزی و دیگر فعالیت های اقتصادی است. برخی از این دشت ها مرتفع و برخی پست و کم ارتفاع است. وجود آب در دشت ها از عوامل مهم فعالیت های زندگی آنجا است.

در جلگه ها، رودهایی که از کوه ها سرآزیر می شوند به سوی دریاها و دریاچه ها جریان می یابند و منابع آب قابل توجهی ایجاد می کنند که شهرها و روستاها در کناره های آنها مستقر می شود. در جلگه های سواحل دریای خزر، صدها رود بزرگ و کوچک از دامنه های شمالی البرز و دامنه های شرقی کوههای تالش به دریای خزر جریان می یابد و در جلگه های خلیج فارس و دریای عمان نیز رودهای فصلی یا دائمی، آب را به سوی این دریاها هدایت میکند. سکونت گاه های بسیاری بر این جلگه ها و کناره رودها، استقرار یافته است.

شکل امروزی ناهمواری های ایران مربوط به کدام دوران زمین شناسی است؟

در کدام دوران زمین شناسی ناهمواری های ایران شکل نهایی یافت؟

عوامل تغییر شکل ناهمواری های ایران بعد از کواترنر

طی دوران های زمین شناسی، ناهمواری ها به وجود آمده است. ناهمواری های ایران بیشتر طی دوران های اول تا سوم زمین شناسی پدید آمده است و شکل امروزی آنها به **اواخر دوران سوم زمین شناسی (سنوزوئیک)** مربوط است.

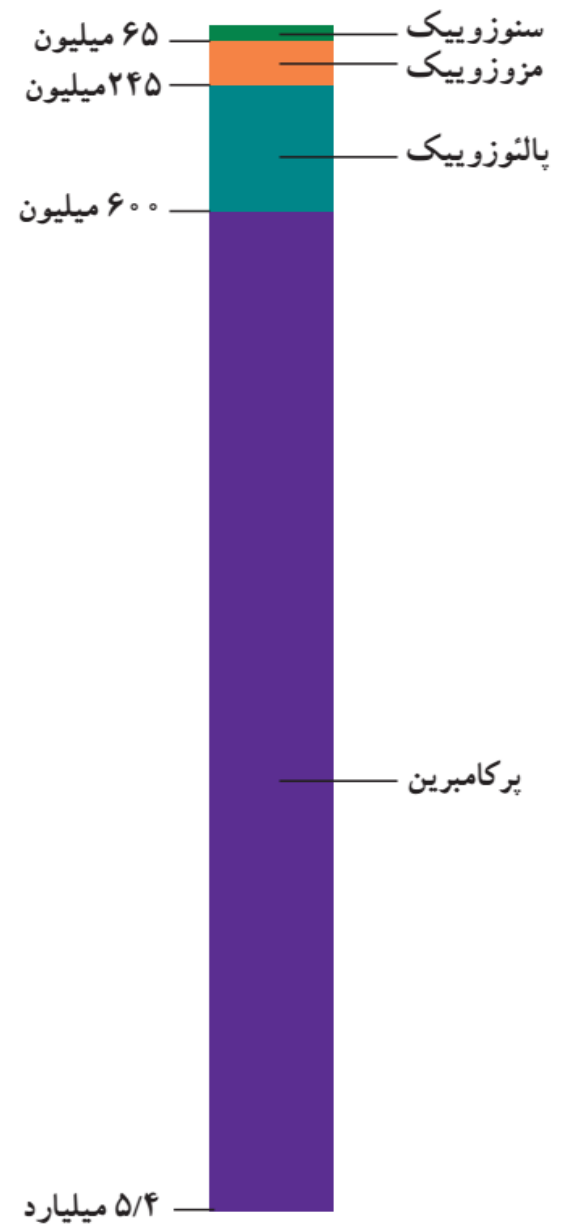
پس از آخرین تحولات در این دوران، طی **دوره «کواترنر»** ناهمواری های کشور ما شکل نهایی یافته است.

بعد از کواترنر ناهمواری ها تحت تأثیر عوامل فرسایش تغییر شکل می یابند. این عوامل **(آب های روان، باد، اختلاف دما)** به همراه عملکرد انسان، که با بهره برداری های گوناگون خود از محیط، سرعت تغییرات را افزایش داده است، موجب تغییر شکل ناهمواری های ایران شده است.

اٲون	دوران	دوره	دور	میلیون سال قبل
فانروزویک	سنوزویک	کواترنر	عهد حاضر	۰/۰۱
			پلئستوسن	۱/۶
		ترسیر	پلیوسن	۵/۳
			میوسن	۲۳/۷
			الیگوسن	۳۶/۶
			اٲوسن	۵۷/۸
	مزوزویک	کرتاسه		۶۵
				۱۴۴
			ژوراسیک	۲۰۸
		تریاس	۲۴۵	
		پرمین	۲۸۶	
	پالئوزویک	کربونفر	پنسیلوانین	۳۲۰
			می سی سی پین	۳۶۰
		دونین	۴۰۸	
		سیلورین	۴۳۸	
		اردوویسین	۵۰۵	
		کامبرین	۵۷۰	

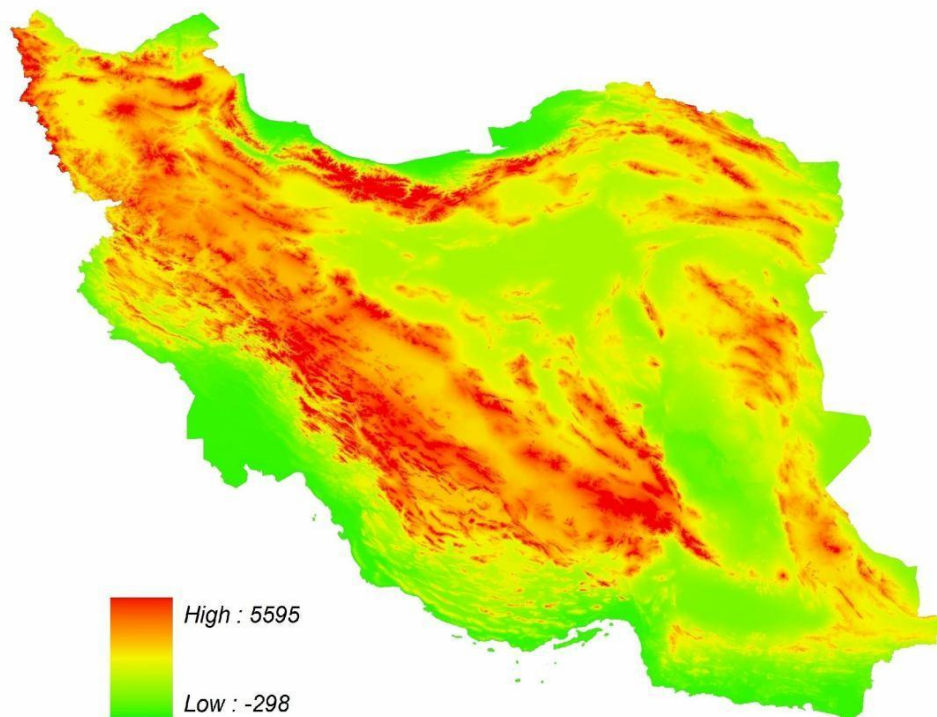
پرکامبرین

۱- سرزمین های کوهستانی که اغلب بیش از هزار متر از سطح دریاهای آزاد ارتفاع دارند.

۲- سرزمین های هموار که شامل دشت ها و جلگه های کم ارتفاع در نواحی داخلی یا سواحل دریاهای می شوند.

تقسیمات ناهمواری های ایران

الف) منطقه کوهستانی آذربایجان

ب) منطقه کوهستانی تالش

ج) منطقه کوهستانی البرز

د) کوه های شمال خراسان

رشته کوههای مرکزی

کوههای منفرد مرکزی

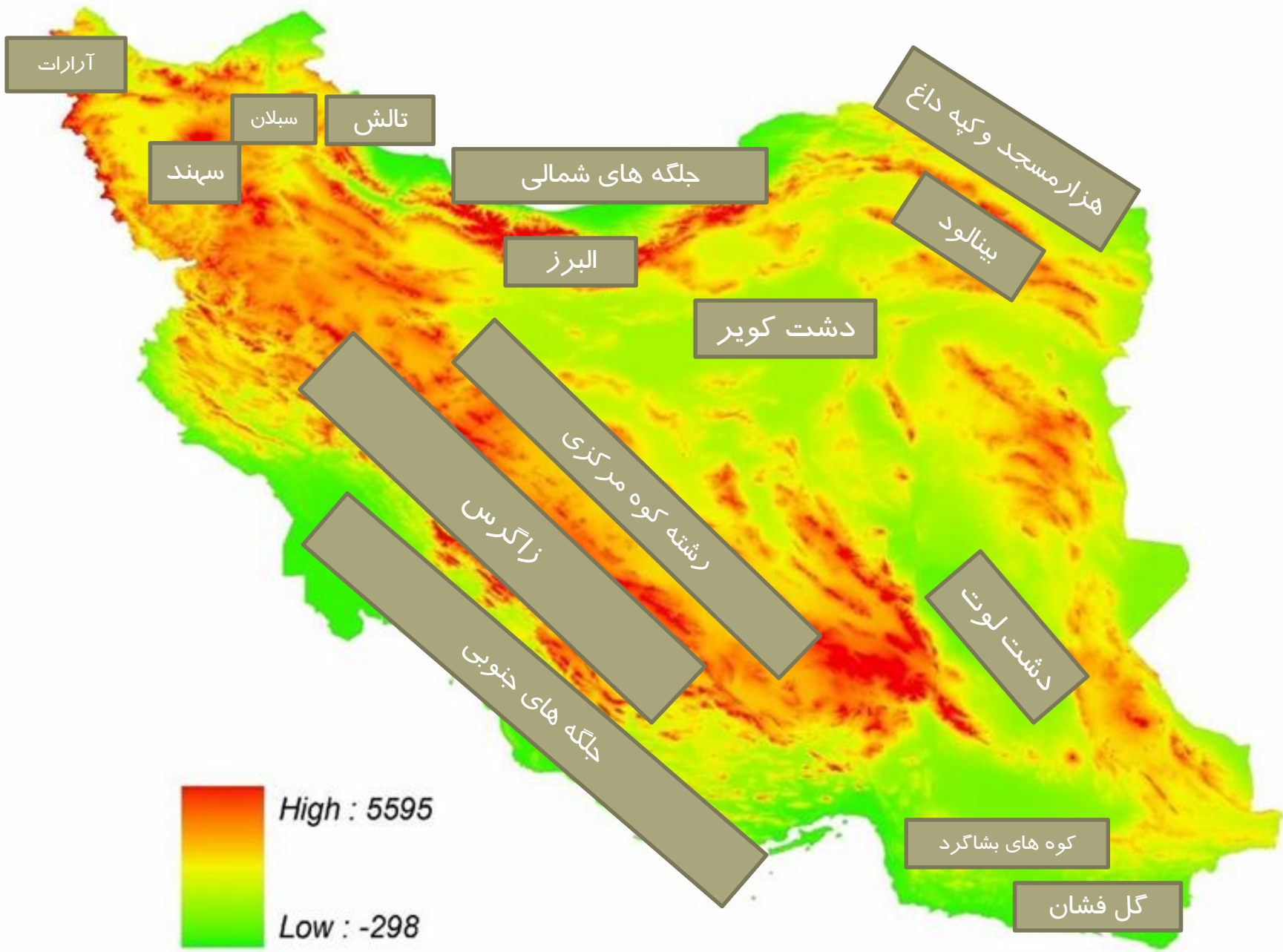
رشته کوه بشاگرد

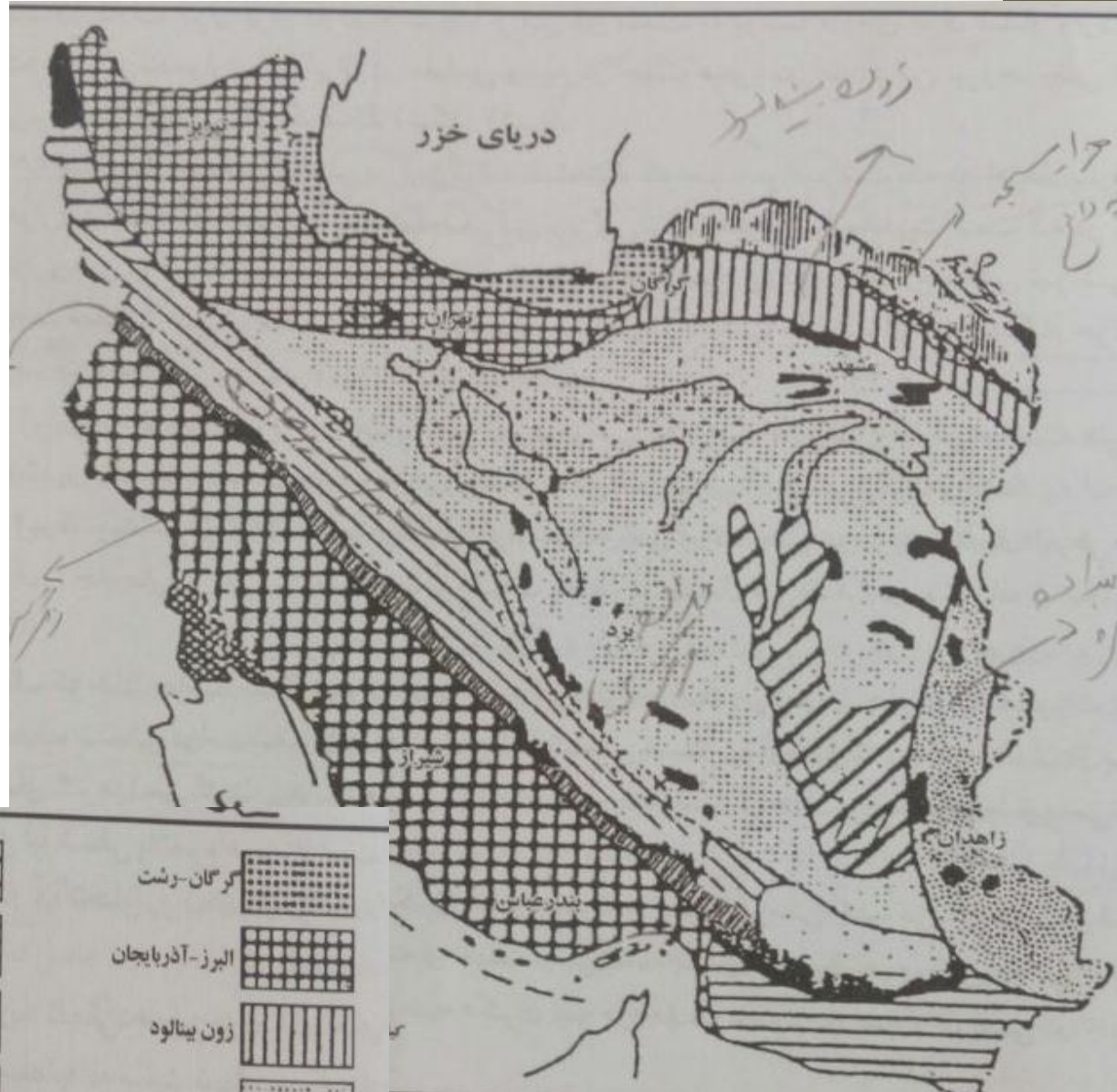
۱- منطقه کوهستانی شمال کشور

۲- منطقه کوهستانی غربی (زاگرس)

۳- سایر مناطق کوهستانی

سرمین های کوهستانی

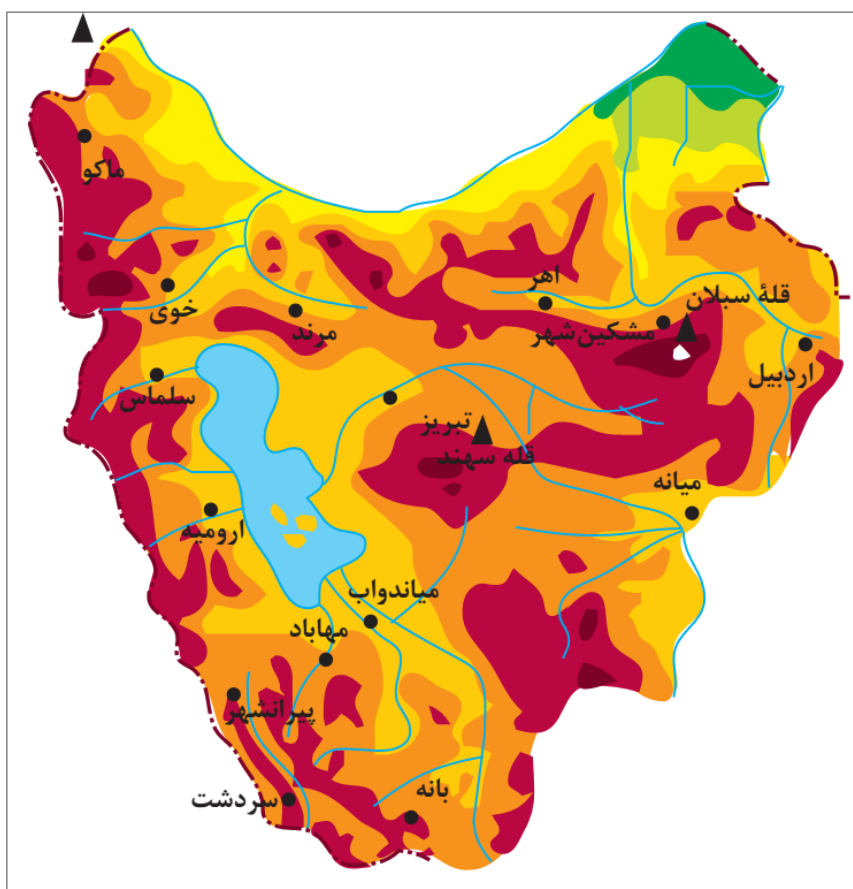

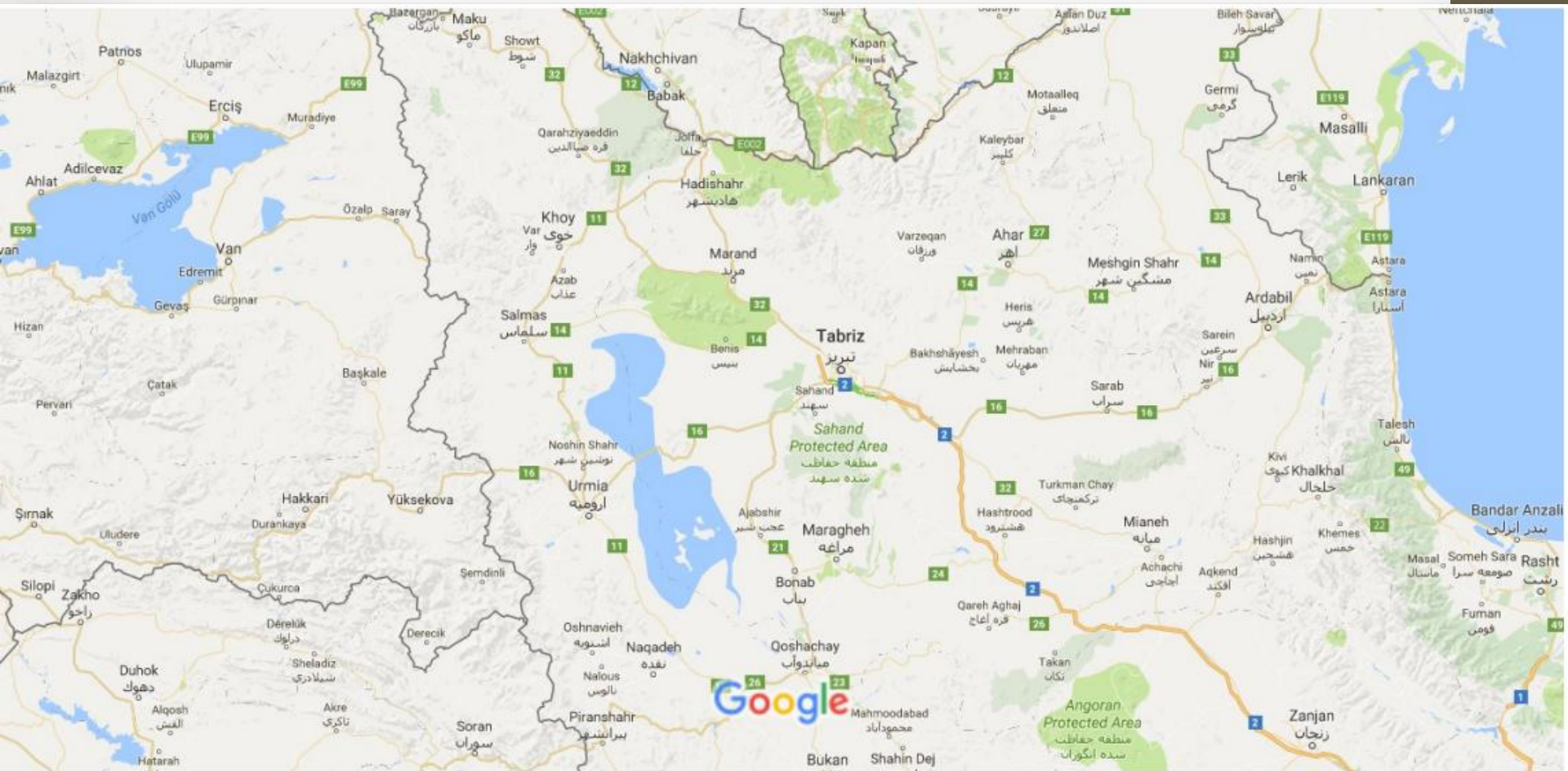
زون آمیزه رنگین	خوی-مهاباد	گرگان-رشت
بلوک هلمند	مکران	البرز-آذربایجان
پلاتفرم عربی	گودال‌ها	زون بینالود
هزارمسجد-کپه داغ	سندج-سیرجان	ایران مرکزی
زاگرس چین خورده	بلوک توران	بلوک لوت
زاگرس مرتفع		نهبندان خاش

نقشه تقسیمات ساختمانی ایران

دو رشته کوه **ارسباران** (قره باغ) در شمال و **رشته کوه مرزی ایران و ترکیه** (مانندقله آرات) شمال و غرب این منطقه را دربر گرفته است. علاوه بر این کوه ها، دو توده کوهستانی مهم دیگر، به نامهای **سهند** و **سبلان** بر اثر فوران آتشفشانی در این منطقه وجود دارند.

الف) منطقه کوهستانی آذربایجان

Map data ©2016 Google 50 km

آرارات کوهی است واقع در شمال شرقی کشور ترکیه (استان آغری) در مرز ایران، جمهوری خودمختار نخجوان و ارمنستان.

آرارات دارای دو قله آتشفشانی آرارات بزرگ (۵،۱۳۷ متر) و آرارات کوچک (۳،۸۹۶ متر) است.

Armenia

Երևան
Yerevan

آرارات بزرگ

آرارات کوچک

Google

مخروط کوچکتر این کوهستان، معروف به آرارات کوچک یا ماسیس ۳،۸۹۶ متر بلندا دارد و در جنوب شرقی قله اصلی واقع شده است. فلات میان دو قله پوشیده از گدازهها و سنگ آتشفشانی است.

زمین لرزه تابستان ۱۸۴۰م با شدت ۶/۳ ریشتر سبب ریزش کوه، مدفون شدن یک دهکده، یک کلیسا و اقامتگاه کاهنان در زیر آوار ناشی از ریزش کوه و کاهش ۱۸۰۰ متر از ارتفاع قله آرارات شد و در حال حاضر کوه بزرگ آرارات با ارتفاع ۵۱۳۷ متر از سطح دریا دارای ۴۲۰۰ متر بلندی است.

فاصله قله آرارات بزرگ، که در تمام طول سال از برف و یخی به عمق صد متر و به وسعت ۳۷ کیلومتر مربع پوشیده شده، از قله آرارات کوچک شرقی یازده کیلومتر است. در کتاب آفرینش در عهد عتیق از آرارات به عنوان محل به خاک نشستن کشتی نوح پس از طوفان ذکر شده است. از دیگر نامهای این کوه «کوه جودی» است که در قرآن ذکر شده است.

هیچ انفجاری در قله این آتشفشانها گزارش نشده ولی احتمال اینکه در خلال دهه هزار سال گذشته انفجاری بر روی آن رخ داده باشد زیاد است.

کوهستان تالش با جهت شمالی - جنوبی، منطقه
آذربایجان را از کناره های دریای خزر جدا
کرده است. شیب عمومی این کوه ها به سمت
خزر بیش از منطقه آذربایجان است و آب های
جاری از آنها با سرعت به دریای خزر، وارد می
شود. بلندترین قله آن آق داغ نام دارد.

ب) منطقه کوهستانی تالش

جنگل در کوه های تالش

۱- کوه های البرز از **تنگ منجیل** شروع شده و در امتداد غربی - شرقی تا کوه های **شاهکوه** در نزدیکی شاهرود و دره خوش ییلاق ادامه دارند.

۲- **دامنه های این کوه ها معمولاً به سمت شمال و یا جنوب است** و در آن دره های وسیع و عمیقی هست، که رودهایی چون چالوس و هراز در آنها جریان دارد.

۳- بخش بزرگی از این چین خوردگی وسیع، حاصل **کوه زایی (چین خوردگی) مواد رسوبی طی میلیون ها سال** است.

۴- **فعالیت های آتش فشانی** در دوره کواترنر سبب شکل گیری **قله دماوند** در این رشته کوه شده است.

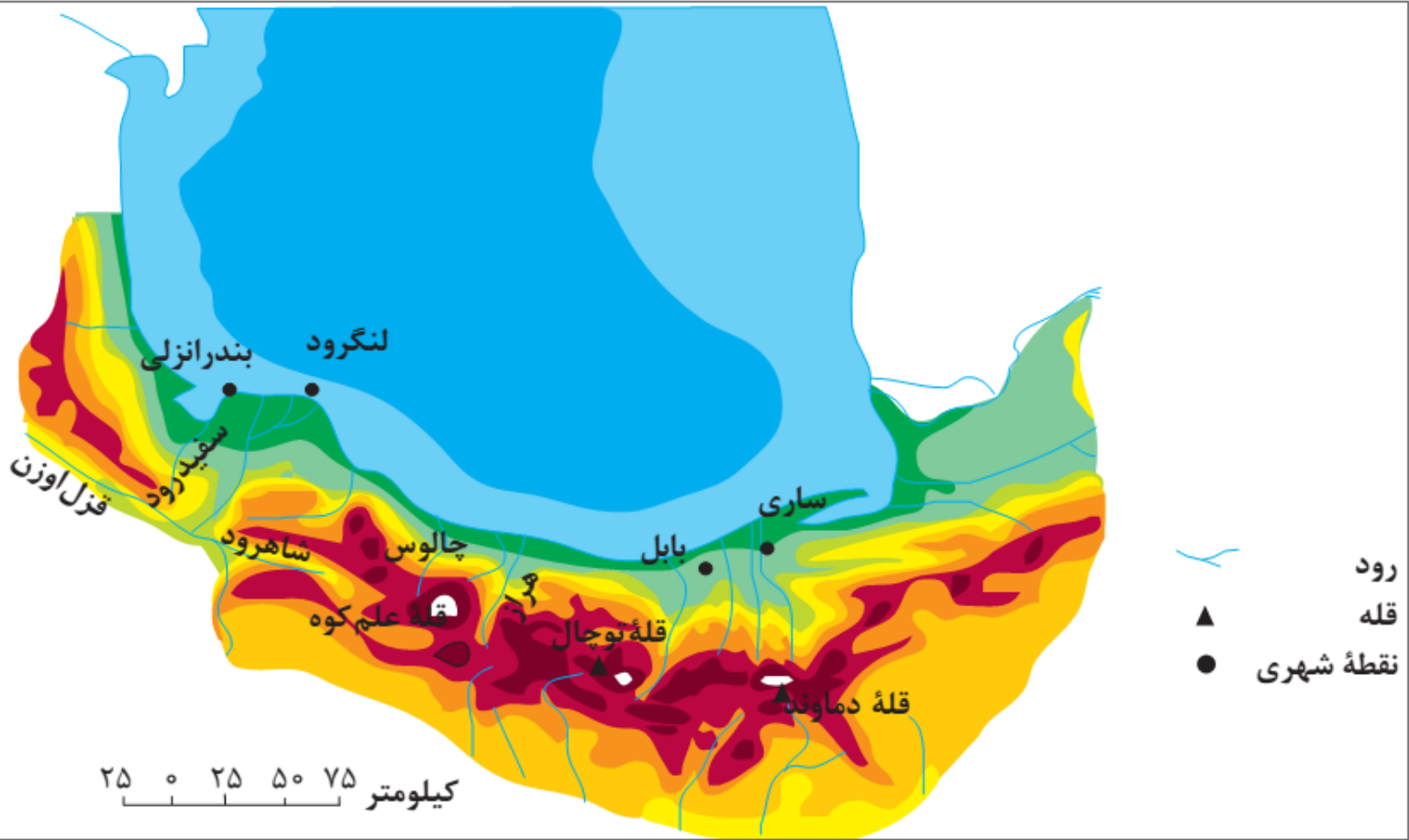
۵- مراکز جمعیتی بسیاری در امتداد کوهستان های البرز مستقر شده است و **یکی از کانون های عمده فعالیت های اقتصادی کشور** به شمار می رود.

ج) منطقه کوهستانی البرز

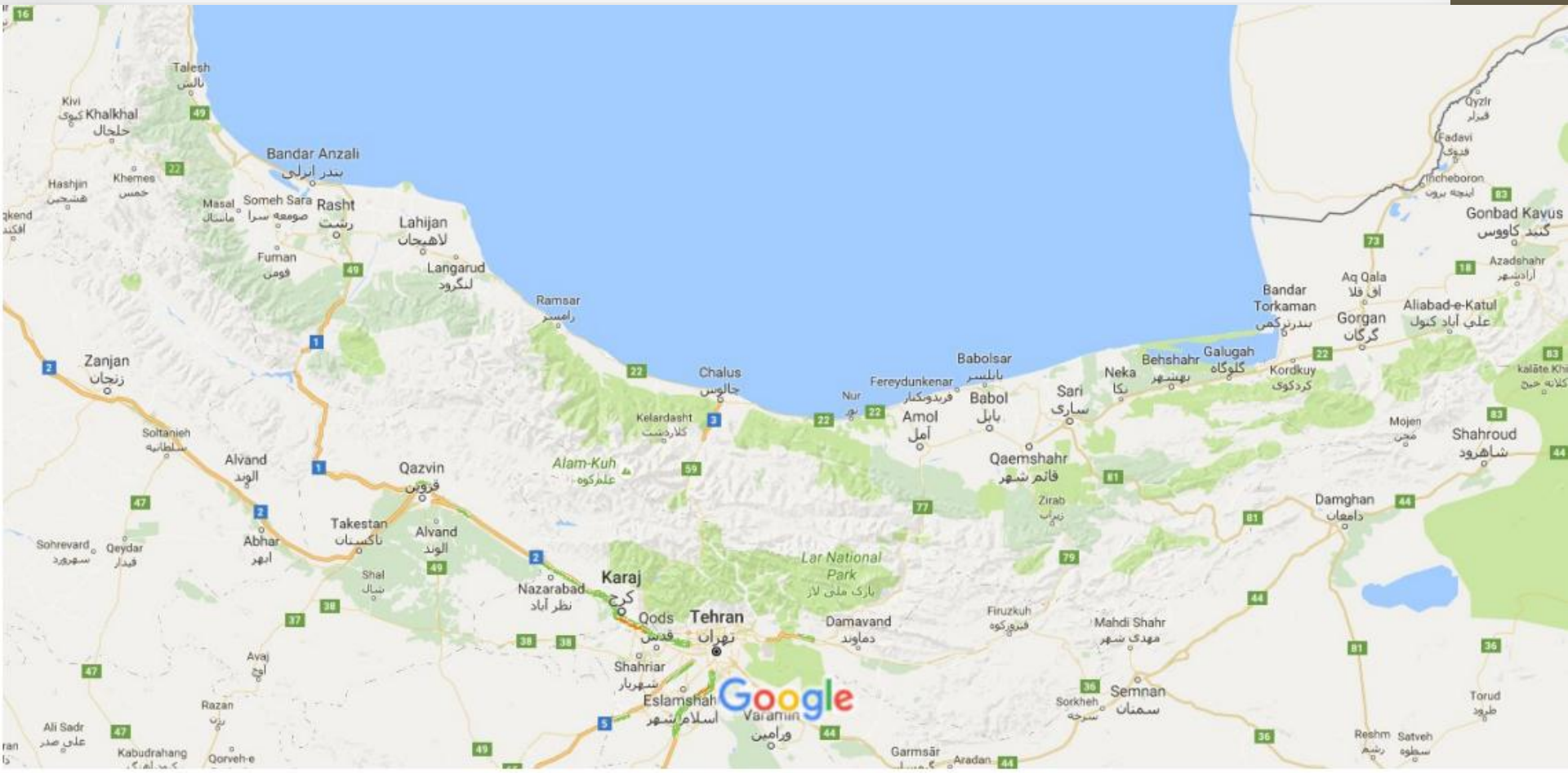

البرز

نقشه پراکندگی ناهمواری های منطقه کوهستانی البرز و تالش

مرز البرز جنوبی و شمالی
مرز جنگل و بیابان

- ۱- گسترش شهرهای پررونق اقتصادی مثل تهران، کرج،
- ۲- احداث جاده های ارتباطی (شوسه و راه آهن،)
- ۳- احداث سد ها و هدایت رودخانه ها و بهره برداری از آنها،
- ۴- گسترش فعالیت های کشاورزی گوناگون و بهره برداری از معادن فراوان کوه های البرز، ناهمواری های این منطقه کوهستانی را به شکلی ناپایدار در آورده است.

مجموع این فعالیت ها سبب شده است دامنه ها و دره ها، دشت ها و رودخانه های این منطقه کوهستانی طی چند دهه، چهره دیگری به خود بگیرد و گاه، مخاطراتی همچون ریزش و لغزش در جاده ها و دامنه ها، لرزش های خفیف و گسترده، طغیان رودها و بروز سیلاب و همانند آنها حادث شود.

علل ناپایدار شدن منطقه کوهستانی و پیامدهای آن

منطقه تخت سلیمان، ناحیه‌ای کوهستانی است که در استان مازندران قرار دارد. این منطقه بخشی از رشته‌کوه البرز است که مشتمل بر ۴۵ قله اصلی است که مرتفع‌ترین آنها با ارتفاع ۴۶۴۳، «تخت سلیمان» نام دارد. علم‌کوه (دومین قله بلند ایران) در این منطقه واقع شده است.

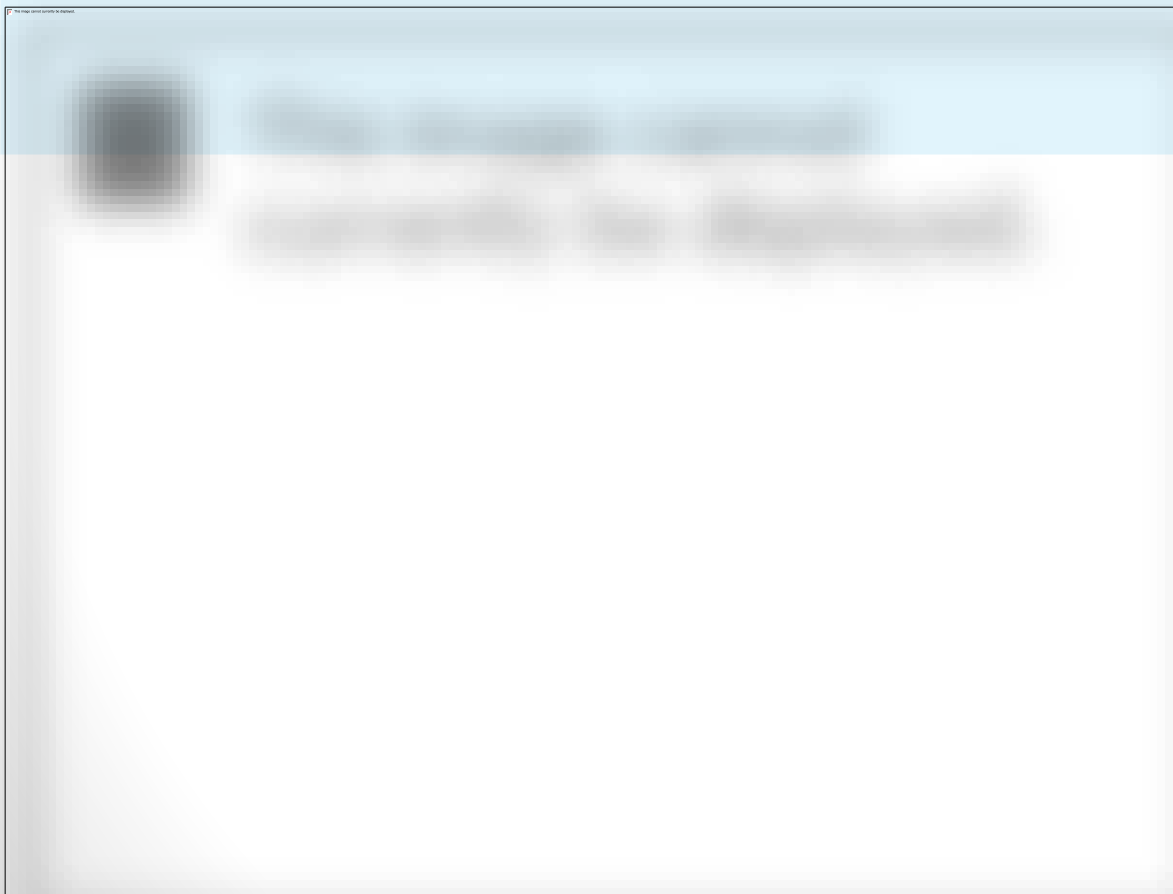
جاده‌هایی که شهرهای دامنه‌های جنوبی البرز را به دامنه‌های شمالی آن ارتباط می‌دهد بر روی نقشه پیدا کنید.

- این جاده‌ها از کنار کدام کوه‌ها و دره‌ها عبور می‌کند؟

- عبور جاده‌ها در این نواحی با عملیات ساختمانی (برداشت مواد، حمل و برجای گذاری‌ها، انفجار سنگ‌ها، تغییر در

مجاری آب‌ها، احداث تونل و...) همراه است. تأثیر این عملیات را بر ناهمواری‌های این منطقه، با هم‌گروه‌های خود به

بحث بگذارید و گزارشی تهیه و ارائه کنید.

۱- این کوه ها به شکل منظم و موازی در شمال شرقی ایران قرار دارند.

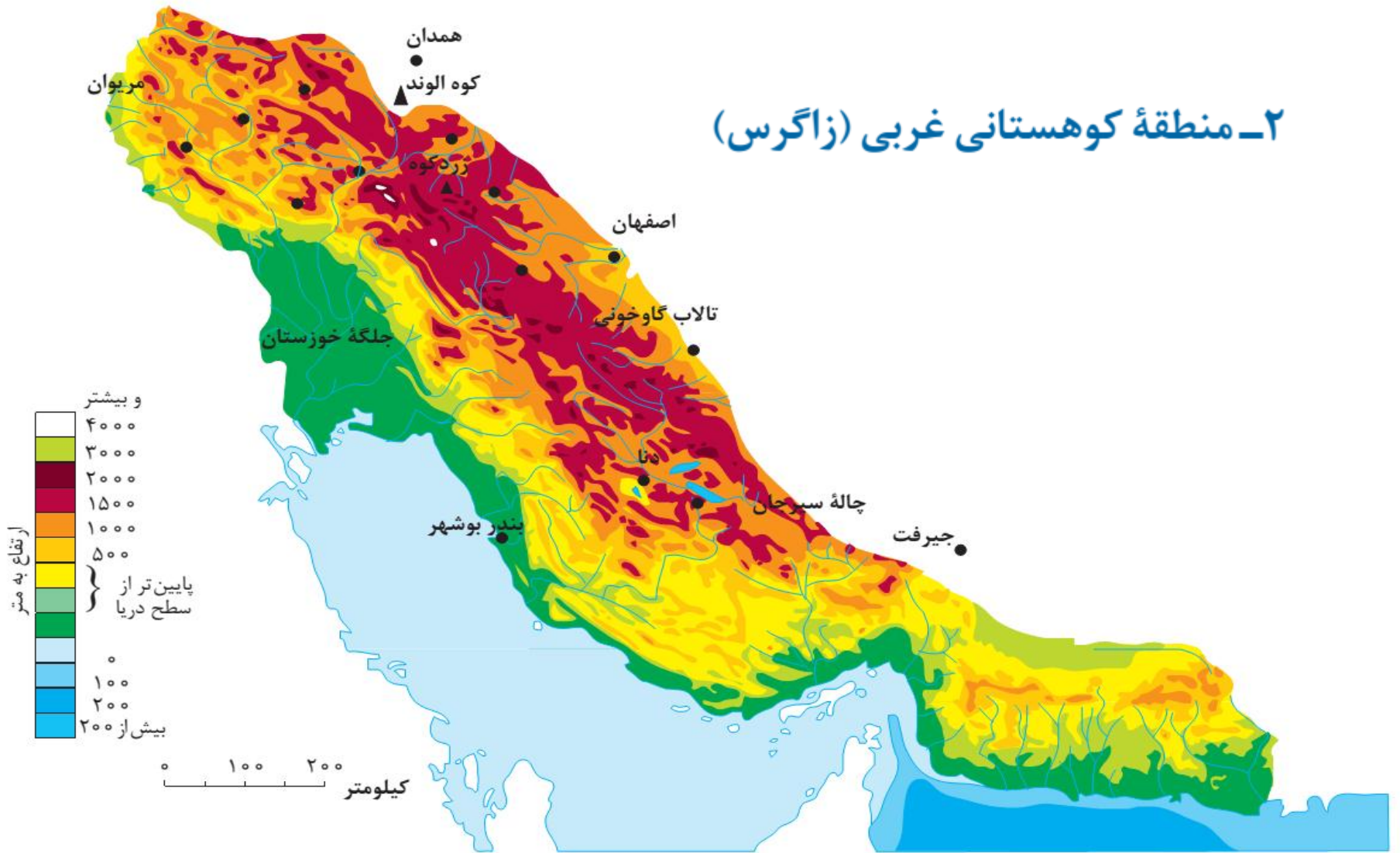
۲- از رشته کوه های مهم کوههای شمال خراسان، می توان هزار مسجد، آلاداغ و در اطراف نیشابور، بینالود را نام برد.

د) کوههای شمال خراسان

کوه بینالود

۲- منطقه کوهستانی غربی (زاگرس)

نقشه رشته کوه زاگرس

۱- چین خوردگی های دیواره مانندی با دره های موازی و به طول صدها کیلومتر

۲- چشم انداز نواحی کوهستانی غربی کشور از کردستان با جهت شمال غربی - جنوب شرقی تا تنگه هرمزرا تشکیل داده است.

با مراجعه به نقشه مقابل قله های بلند این رشته کوه را مشخص کنید.
قله دنا
قله زردکوه
فله الوند

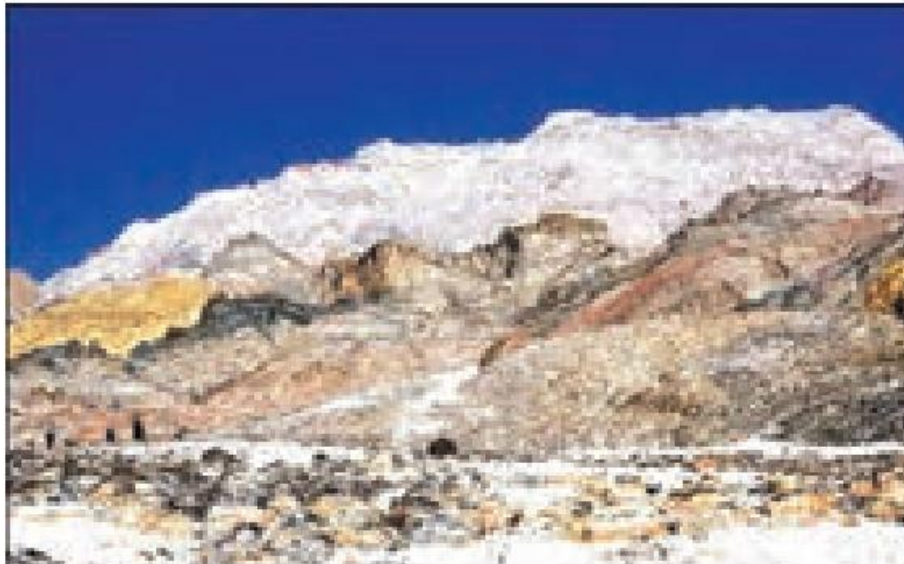
ویژگی های رشته کوه زاگرس

۱- رشته کوه زاگرس از برخورد دو صفحه شبه جزیره عربستان و صفحه اوراسیا به وجود آمده است.
۲- این چین خوردگی ها پس از تشکیل، به حالت اولیه باقی نماند و طی میلیونها سال به علت فرسایش تغییر شکل یافته است.

زاگرس چگونه به وجود آمد؟

یکی از زیباترین و فعال ترین پدیده ها در جنوب رشته کوه زاگرس، گنبد های نمکی است که لایه های نمک به شکل گنبد هایی بین لایه های رسوبی قرار گرفته است.

گنبد های نمکی زاگرس

کوه‌های نمکی

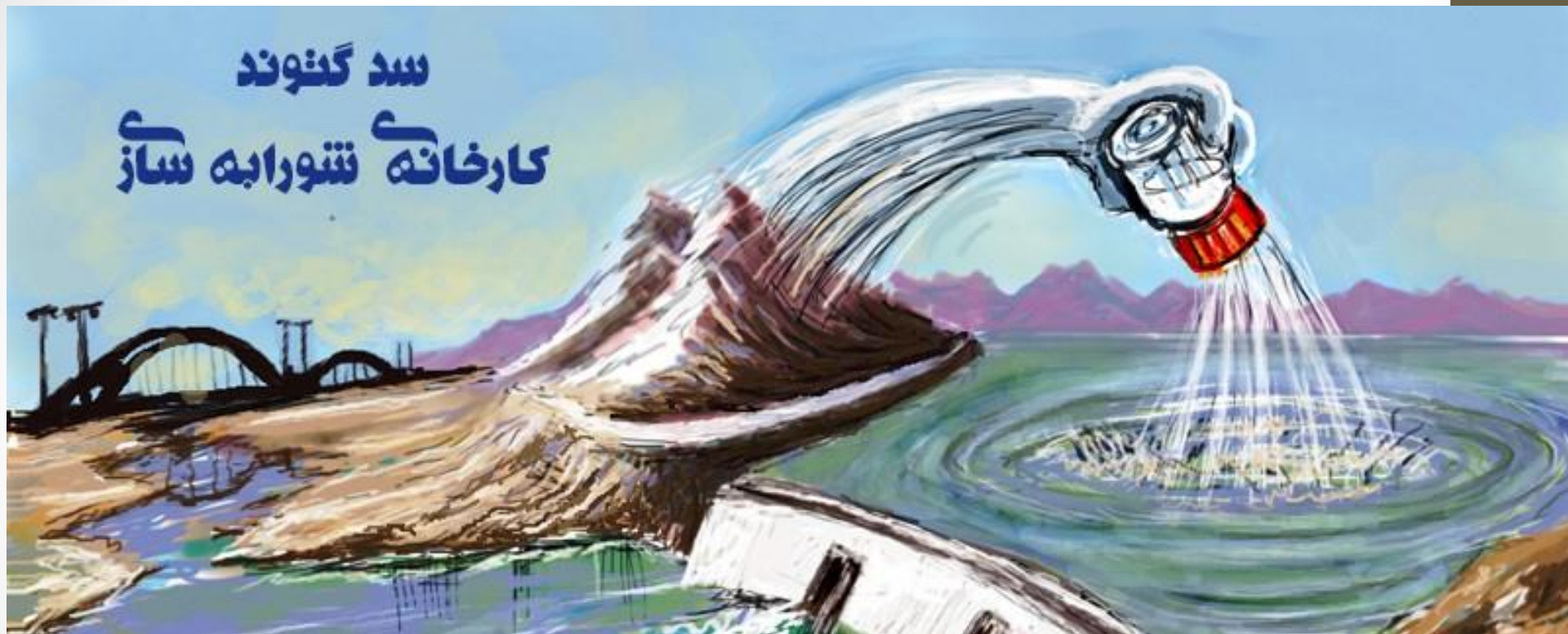

سد گتوند- استان خوزستان

سد گتوند علیا یکی از بزرگ‌ترین سدهای ایران است که بر روی رودخانه کارون در جنوب غربی ایران در دست ساخت می‌باشد. این سد، در فاصله ۳۸۰ کیلومتری از ریزشگاه رودخانه کارون، در فاصله ۲۵ کیلومتری شمال شهرستان شوشتر و در ۱۰ کیلومتری شمال شرقی شهر گتوند در استان خوزستان قرار دارد.

سید گنوند
کارخانه قنورابه ساز

© Mehr

گنبد نمکی نزدیک سد گتوند

کوه های نمکی

(گنبد های نمکی) برای مطالعه

سازند های تبخیری قدیمی در ایران عوارض و چشم انداز مورفولوژیکی قابل توجهی ایجاد کرده اند از جمله این عوارض گنبد های نمکی هستند. در ایران گنبد های نمکی به دو زمان خیلی دور از هم مربوط می باشند. از نظر پراکندگی جغرافیایی یکی در بخش جنوب شرقی زاگرس و دیگری در مرکز و شمال غرب کشور قرار دارند در مورد نحوه تشکیل گنبد های نمکی میتوان به این سه عامل توجه نمود : ۱_بالا آمدن گنبد های نمکی در اثر نیروهای تکتونیکی ۲_بالا آمدن نمک در اثر اختلاف چگالی بین نمک و سنگ های مجاور ۳_بالا آمدن نمک بر اثر هر دو عامل فوق. در مورد گنبد های نمکی ایران نظر سوم یعنی نیروهای تکتونیکی و اختلاف چگالی را باهم دخیل میدانند

برگرفته از کتاب ژئومورفولوژی ایران. دکتر عیوضی

نمایی از زاگرس

الف) عوامل طبیعی

۱- **رودهای** بسیاری از زاگرس سرچشمه میگیرد. جریان آب در این رودها به علت تغییرات اقلیمی، دچار نوساناتی شده و از حالت منظم به حالت نامنظم و طغیانی تغییر شکل داده است. ریزش های جوّی شدید، کوه ها رامیفرساید و مواد آن در دسترس این رودها قرار میگیرد. به نظر میرسد طی سه دهه اخیر، طغیان در رودهای حوضه زاگرس بیش از گذشته شده و در پی آن، حمل رسوب توسط رودها به تشکیل شکل های جدیدی از ناهمواری منجر شده است.

۲- **گرد و غبار** از دیگر عواملی است که هم طبیعت و هم انسان در منطقه زاگرس در ایجاد و گسترش آنها مؤثر است. طی سی سال اخیر، وقوع توفان ها در این منطقه بیشتر شده است و انتظار می رود در استانهای زاگرسی (مثل خوزستان، لرستان و ایلام) افزایش یابد.

ب) عوامل انسانی

۱- بر روی رودهای حوضه زاگرس، **سدهای متعدد احداث شده است**. این سدها برای جلوگیری از طغیان، تولید برق آبی، تنظیم آب مورد نیاز برای آبیاری اراضی کشاورزی، استفاده های صنعتی و یا تأمین آب مورد نیاز شهرها و روستاها احداث شده است. به نظر می رسد برخی از این سدها **در محل های مناسبی احداث نشده است** (مثل سد **گتوند** که در محل گنبدهای نمکی احداث شده است). این امر باعث تغییر کیفیت آب رودها شده است.

۲- همچنین **شهرهای متعددی** در کناره رودها گسترش یافته است که باعث برهم خوردن تعادل جریان رودها بر اثر دستکاریهای انسانی (مثل دیواره بندی، مجراسازی، پل سازی، پوشاندن روی رودها و ورود فاضلابهای شهری) در نواحی شهری شده و رودها را وادار کرده است که در مناطق شهری از بستر تعیین شده تجاوز کند و **طغیان** یا **سیلاب** را به شهرها تحمیل نماید. نمونه های متعددی از این سیلاب ها در زاگرس در استانهای لرستان و ایلام طی سالهای اخیر مشاهده شده است.

۳- **افزایش رسوبات**، سبب گسترش «**سیلاب دشت ها**» می شود، و **مجاری رودها را دچار تغییر میکند**.

۴- **احداث جاده ها، از بین بردن جنگل ها و استفاده نامناسب از اراضی کشاورزی در نواحی شهری و روستایی زاگرس همراه با گسترش شهرها و روستاها به ضرر دامنه ها، دره ها و دشت ها بوده است و از دیگر عوامل انسانی تغییر شکل ناهمواری ها در زاگرس، طی پنجاه سال اخیر به شمار می آید.**

(ب) عوامل انسانی

تغییر در مجرای رود خرم آباد در شهر خرم آباد

اگر در یک منطقه کوهستانی زندگی می‌کنید (آذربایجان، البرز و یا زاگرس)، عوامل انسانی مؤثر در تغییر شکل ناهمواری‌های پیرامون محل زندگی خود را با هم گروه‌ها مطرح کنید. آنها را فهرست و مهم‌ترین عامل این تغییر شکل‌ها را تشریح کنید.

موقعیت
جغرافیایی
کوه های
مرکزی ایران

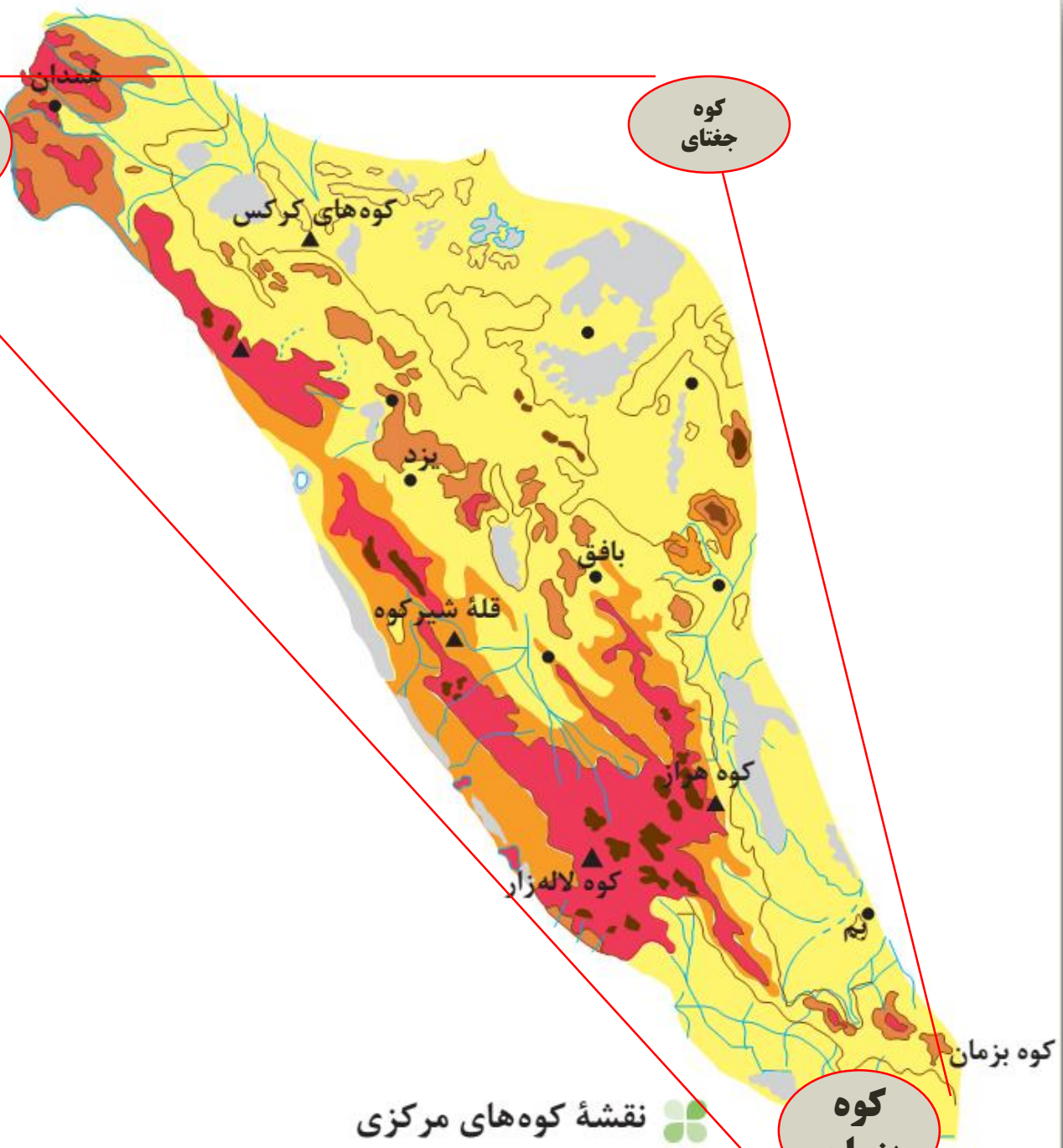
اگر سه نقطه کوه جغتای در خراسان رضوی، گردنه آوج در استان همدان و قله کوه بزمان یا خضر زنده در سیستان و بلوچستان را به یکدیگر وصل کنید، مثلثی تشکیل میشود که سایر ناهمواری های کشور در آن قرار دارد.

انواع ناهمواری های مناطق
مرکزی ایران

ناهمواریهای این منطقه دو نوع است:
۱- بخشی به شکل رشته کوه که به آن ها کوه های مرکزی (رشته کوه مرکزی) گفته میشود.
۲- برخی توده های نفوذی آذرین که به آنها کوه های منفرد مرکزی می گویند.

گردنه
آوج

کوه
جغتای

نقشه کوه‌های مرکزی

کوه
بزمان

شیرکوه
یزد

نام قله‌های مهم کوه‌های مرکزی و منفرد را در جدول زیر بنویسید.

کوه لاله زار	کوه جوپار	کوه هزار	شیرکوه	کرکس	کوه‌های مرکزی
				کوه بزمان	کوه‌های منفرد مرکزی

در جنوب استان سیستان و بلوچستان و اطراف چاله جازموریان در کرمان و استان هرمزگان (سواحل دریای عمان) منطقه مکران واقع شده است که در آن رشته کوه های بشاگرد با ارتفاع نسبتاً کم و فرسوده ای وجود دارد. در شرق چابهار، فرسایش، شکل های زیبایی با دره ها، چاله ها و گودال های عمیق ایجاد کرده است که آن ها را «کوه های مریخی» هم گفته اند.

رشته کوه های
بشاگرد

در استان های هرمزگان و بلوچستان جنوبی در فاصله این ناهمواری ها تا دریای عمان، چندین گل فشان وجود دارد که همانند چشمه های گلی می جوشد، اما فعالیت آنها کم و زیاد می شود. علت فعالیت این چشمه های جوشان، فعالیت های زمین ساختی است.

گل فشان های
منطقه

کوه های مریخی

گل فشان

کوه‌های مریخی رشته کوهی هستند که تقریباً از ۳۵ کیلومتری شرق چابهار آغاز می‌شوند و دهها کیلومتر به سمت شرق امتداد می‌یابند.
این کوهها که شبیه به کوههای مریخی هستند و کمتر در جهان کوهی به این شکل وجود دارد بدبوم نامیده می‌شوند که عبارتند از زمین‌ها و بلندی‌هایی که در برابر فرسایش بدین شکل درآمده‌اند.

Google Maps Martian Mountains

گل فشان ها (برای مطالعه) علت تشکیل گل فشانها؟؟

کلا در دنیا گل فشانها یا حاصل فعالیت های تکتونیکی است یا حاصل فعالیت های آتشفشانی است که در این صورت گل فشان های سرد یا گرم نام دارند. در ایران که تقریبا نیمی از کل گل فشانهای دنیا را دارد گل فشانها از نوع سرد بوده و بیشتر در ارتباط با حرکت صفحه دریای عمان مرتبط است هرچند ساختار ونحوه فعالیت گل فشانها را نمی توان در ارتباط با یک عامل به شکل قطعی بیان کرد ولی رس موجود در زیر زمین که این گونه عوارض نادر را بوجود می آورد باید حاصل رسوب گذاری در فعالیت های گذشته حوضه های رسوبی در لایه های غیر قابل نفوذ در اعماق زمین برشمرد که به دلایل تکتونیکی یا گازها یا بخار آب موجود در اعماق زمین به سطح زمین راه پیدا میکنند.

گل فشان

گل فشان های معروف ایران (برای مطالعه)

معروف ترین گل فشان ایران در منطقه تنگ در استان سیستان و بلوچستان و در شهرستان کنارک قرار دارد. این گل افشان مجموعه‌ای از چند تپه با ارتفاع متفاوت است که هم اکنون فقط یکی از آنها فعالیت گل فشانی دارد. به علت نزدیکی زیاد این منطقه به اقیانوس هند و همچنین شکل خاص پوسته زمین در این ناحیه، پوسته اقیانوس با شیب بسیار تندی در زیر این منطقه به داخل زمین فرو می‌رود که باعث به وجود آمدن فشارهای زیادی به پوسته زمین می‌گردد. فشار به وجود آمده باعث خروج آب و به همراه آن گل و لای می‌شود. این عامل یکی از علت‌های بوجود آمدن گل افشان‌ها و چشمه‌های آب معدنی فراوان در این منطقه به شمار می‌آید.

گل افشان‌هایی با ساختار حوض مانند در منطقه گمیشان تپه در استان گلستان قرار دارد. گل افشان‌های حوض مانندی نیز در منطقه میناب گزارش شده‌اند.

[CC-3.0] Photo: Amirhossein Nikroo

کوه گلفشان چابهار

خلیج فارس

سواحل مکران

دریای عمان

نواحی کوهستانی در زندگی انسان های ساکن در آن مناطق، ارزش زیادی دارد. در فهرست زیر، برخی از این ارزش های نواحی کوهستانی را می بینید. آیا می توانید چیزی به آن اضافه کنید؟

- ۱- ذخایر آب
- ۲- معدن و ذخایر طبیعی
- ۳- دامپروری
- ۴- تعدیل آب و هوا
- ۵- محل سرچشمه رودها
- ۶- .....
- ۷- .....
- ۸- .....

ارزش های اقتصادی نواحی کوهستانی

دامپروری در نواحی کوهستانی

انواع سرزمین های هموار

در بین نواحی کوهستانی مناطقی دیده میشود که ارتفاع آنها کم است. این نواحی **دشت ها و جلگه ها** است.

عوامل پیدایش دشت ها

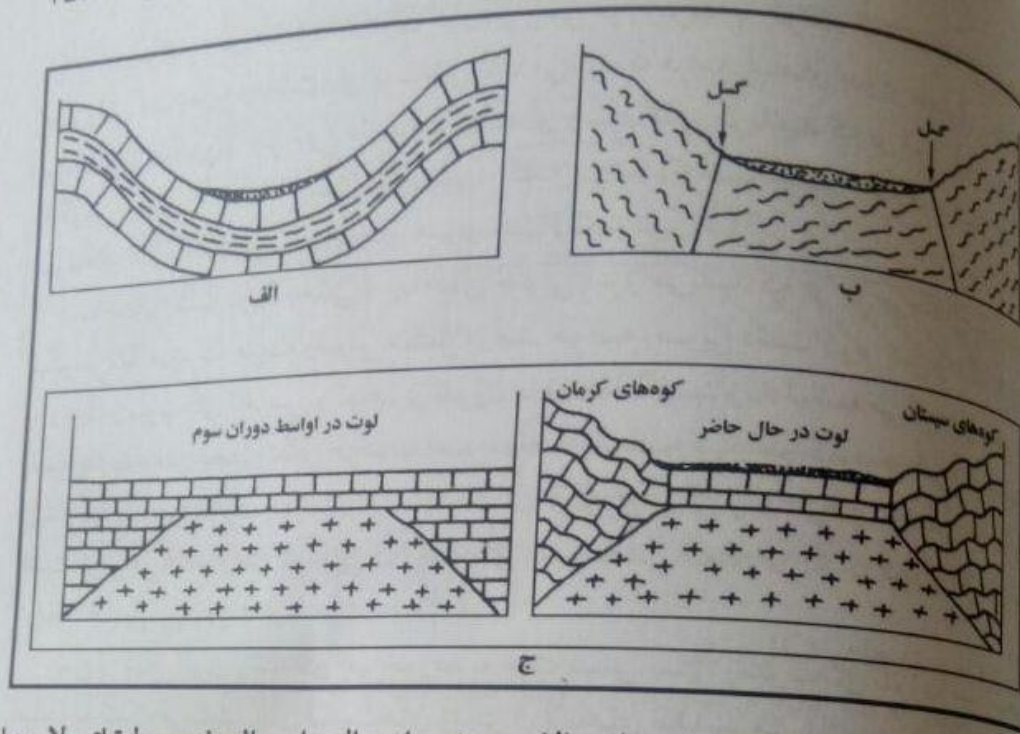
دشت ها به دو صورت شکل گرفته است؛ یکی اینکه **عوامل فرسایشی** مانند باد و باران **ناهمواری را هموار کرده است** و دیگر اینکه **مواد حاصل از فرسایش بین کوهها، رسوب کرده و سطح همواری را به وجود آورده است.**

دشت تراکمی نهاوند

دشت فرسایشی لوت

شکل ۱-۱۱. انواع چاله‌های ساختمانی. الف. بعضی از چاله‌ها در اثر شیب طبقاتی لایه‌ها به وجود آمده‌اند. ب. گاهی گسله‌ها منشأ پیدایش چاله‌ها شده‌اند و ج. همواری دسته دیگری از دشت‌ها به خاطر مقاومت توده سخت زیربنای آنهاست. (جغرافیای ایران، ۱۳۵۹ با کمی تغییر و ترسیم مجدد)

منشا چاله‌های ایران

۱- عوامل ساختمانی

۲- عوامل فرسایشی مانند دشت ارژن استان فارس

عوامل تغییر شکل
و فرسایش دشت
های ایران

۱- تغییرات اقلیمی، که نشانه های آن را می توان تغییر در الگوی پراکندگی ریزش های جوی، بروز توفان ها و خشک سالی ها دانست، نه تنها در بسیاری از مناطق جهان بلکه در کشور ما و در مناطق پست داخلی مشغول تغییر شکل ناهمواری های کنونی است.

۲- توفان ها و بادهای شدید به فرسایش و جابه جایی مواد در دشت ها مشغول است و تپه های ماسه ای و دیگر پدیده های طبیعی مثل شوره زارها، بستر رودها و دشت های ریگی را از نظر وسعت و مکان تغییر می دهد.

۳- رودهای این مناطق نیز با طغیان های دوره ای خود، مواد را از جایی برمی دارد و در جای دیگری بر جای می نهد که شکل های تازه ای بر اثر آن ها ایجاد میشود.

۴- بهره برداری انسانی و تغییرات کاربری اراضی، بوته کنی و از بین بردن پوشش های گیاهی، دست کاری نابخردانه در مسیل ها و مجاری رودها، احداث جاده ها در مناطق حساس به دست کاری های انسانی و بهره برداری وسیع از معادن و منابع طبیعی، از دیگر عواملی است که می تواند فرسایش انسانی را در نواحی بیابانی و دشت ها گسترش دهد.

ارزش های اقتصادی دشت ها

- ۱- جاذبه های گردشگری
  - ۲- استفاده از انرژی پاک، مانند انرژی خورشید و باد
  - ۳- گذران اوقات فراغت به دلیل مناسب بودن برای رصد ستارگان، کویرنوردی و برگزاری مسابقات ورزشی
  - ۴- معادن گچ، نمک و مصالح ساختمانی
- آیا می توانید ارزش دیگری برای دشت ها بگویید؟

استخراج گچ

استفاده از انرژی خورشیدی

جاذبه های گردشگری

فعالیت

اگر پیرامون یکی از دشتهای داخلی ایران زندگی می کنید، ارزش های اقتصادی دشت مجاور خود را فهرست کنید و در مورد یکی از آنها گزارشی تهیه، و به کلاس ارائه کنید.

به نقشه جلگه ها توجه کنید،
در کنار همه دریاها و دریاچه ها و رودهای پر آب کشور، جلگه ها
دیده می شود.
جلگه ها به دلیل حاصلخیز بودن خاک، جمعیت زیادی را در خود
جای می دهد.
آیا در نزدیکی محل زندگی شما جلگه ای وجود دارد؟

با خطی از شمال به جنوب، نقشه جلگه ها را به دو بخش مساوی
تقسیم کنید. بیشتر جلگه ها در کدام سمت ایران واقع است؟ چرا؟

جلگه ها

بیشتر جلگه ها در نیمه
غربی کشور قرار دارند
چون میزان بارش
در نیمه غربی کشور بیش
تر است. و هم چنین
نواحی کوهستانی
بلند کشور در غرب بیش
تر است.

نقشه پراکندهی جلگه های ساحلی در ایران

۱- **حرکات دریا** (جزر و مد، توفان های دریایی / سونامی، جریان های دریایی و نوسانات عمومی آب دریاها) از جمله عوامل طبیعی است که خواه ناخواه، مرتباً مناطق ساحلی و زمین شکل های آن را تغییر می دهد.

رودهای طغیانی که به دریاها می ریزد نیز نهشته ها و آبرفت های فراوانی را بر جلگه های ساحلی، تحمیل و مرتباً مکان و وسعت جلگه ها را دچار تغییر می کند.

۲- **انسان** در نواحی ساحلی با اسکله سازی، بندر سازی، دیواره سازی ساحلی، احداث جاده روی جلگه های ساحلی، تغییر در پوشش گیاهی و بهره برداری وسیع از آن و گسترش شهرها و روستاها به ضرر از بین رفتن اراضی کشاورزی و جنگلی، تغییرات وسیعی در نواحی ساحلی ایران ایجاد می کند و باعث می شود که طی چند دهه، چهره زمین در این مناطق تفاوت های اساسی کند.

جلگه ها بهترین مکانهای کشاورزی در کشورمان است.
به تصاویر زیر در جلگه های مختلف توجه کنید. در مورد ارزشهای اقتصادی هر
یک جمله ای بنویسید.

ارزش اقتصادی جلگه ها

گذران اوقات فراغت

دریای کنار جلگه ها مکان مناسبی است برای
گذراندن اوقات فراغت

فعالیت کشاورزی در جلگه

جلگه ها مکان مناسبی هستند برای کشت
محصولاتی مانند چای

در کنار هر جلگه، سواحلی هم وجود دارد که ارزش هایی برای ساکنان منطقه به وجود می آورد. آیا با این ارزش ها آشنا هستید؟

اوقات فراغت

فعالیت های بازرگانی

در جلگه جنوبی کشور، وجود تنگه هرمز و سواحل طولانی، امکانات **حمل و نقل کالا و مسافر و صید ماهی** را فراهم می آورد. در سواحل شمالی نیز حمل و نقل و صید ماهیان خاویار در جریان است.

منابع و ذخایر غنی **ذغال سنگ، نفت و گاز** در مجاورت جلگه ها سبب جلب جمعیت شده است. **چشم اندازهای زیبای طبیعی** سواحل شمال و جنوب، همه ساله در فصل مناسب، پذیرای مسافران زیادی است. علاوه بر آن، **جزایر جنوبی کشور از نقاط دیدنی است.**

به نظر شما، آیا ارزش های اقتصادی دیگری در مناطق جلگه ای وجود دارد؟ اگر می شناسید نام ببرید.

اهمیت جلگه های
شمالی و جنوبی
کشور

فعالیت

اگر در یکی از جلگه های ساحلی شمالی یا جنوبی کشور زندگی می کنید، ارزش های ارتباطی جلگه محل زندگی خود را از نظر بندرها و فعالیت های اقتصادی و دریانوردی در آنها، با هم گروه های خود به بحث بگذارید؛ گزارشی تهیه، و نتایج آن را به کلاس ارائه کنید.

- ۱- اهمیت نواحی کوهستانی را بیان کنید.
- ۲- ارتباط بین پراکندگی جمعیت و ناهمواری ها را بنویسید .
- ۳- سرزمین های کوهستانی ایران را دسته بندی کنید.
- ۴- سرزمین های هموار ایران را دسته بندی کنید.
- ۵- کوه های مهم منطقه آذربایجان را نام ببرید.
- ۶- کدام کوه آذربایجان را از منطقه سواحل دریای خزر جدا می کند.
- ۷- بین تنگ منجیل و دره خوش ییلاق کدام رشته کوه قرار دارد.
- ۸- رشته کوه البرز در اثر چه عواملی به وجود آمده است؟
- ۹- چرا منطقه کوهستانی البرز در حال حاضر ناپایدار شده است؟
- ۱۰- عوامل پیدایش زاگرس را بنویسید.
- ۱۱- عوامل تغییر دهنده منطقه زاگرس را بنویسید.
- ۱۲- کوه های مرکزی ایران در کجا قرار دارند.
- ۱۳- کوه های مریخی کجاست و چه ویژگی هایی دارند؟
- ۱۴- گل فشان ها در کجا قرار دارند؟
- ۱۵- ارزش های اقتصادی نواحی کوهستانی را بنویسید.
- ۱۶- عوامل پیدایش دشت ها را بنویسید.
- ۱۷- ارزش های اقتصادی دشت ها را بنویسید.
- ۱۸- عوامل تغییر دهنده دشت ها را بنویسید.
- ۱۹- عوامل تغییر دهنده جلگه ها را بنویسید.
- ۲۰- ارزش های اقتصادی جلگه ها را بنویسید.

همیشه پیروز باشید

محسن یوسفی

۰۹۱۲۷۵۴۳۳۹۱